

Syndefaldet & Fadervor

Indhold

- 1 Introduktion
- 2 Ideer til undervisningsforløb
- 4 Konkrete undervisningsideer
- 6 Edens have - undervisningsidéer
- 7 Kopiside - Fadervor

Lektionen giver eleverne indsigt i, hvordan datidens elever blev undervist i 1860'erne-70'erne. Dagens bibelhistorie handler om syndefaldet og uddrivelsen af Edens have. Eleverne skal have kendskab til fadervor og prøve at lære dette vers udenad og overhøres dagen efter.

Man kan samarbejde med den lokale præst eller lokalhistoriske forening for at udnytte de lokalt forankrede historier om datidens skolegang og forbindelse mellem skole og kirke samt perspektivere til kirken og religionens rolle i skolen i dag. Det kan involvere et besøg i kirken, eller præsten kan komme på visitats i klassen og tale om præstens rolle i skolen i perioden.

Introduktion

Religion var skolens allervigtigste fag i 1800-tallet, og en kristen opdragelse og indsigt var en af hovedårsagerne til, at undervisningspligten indførtes i 1814. Religion var synonym med kristendom, og skolen var tæt knyttet til kirken. Skole og kirke hørte under samme ministerium til op i 1900-tallet. Præster, provster og biskopper var tilsynsførende og de ledende pædagogiske autoriteter. Den lokale præst holdt tilsyn gennem såkaldt visitats – skolebesøg – hvor både lærerens undervisning og elevernes fremskridt blev vurderet og rapporter blev indsendt til det såkaldte kultusministerium, som ministeriet for kirke og skole kaldtes. Der var strenge krav til religionsundervisningen, og den skulle foregå efter en ministerielt godkendt lærebog.

Børns skolegang afsluttedes stort set altid med konfirmation og overhøring. Uden konfirmation eller andet religiøst tilhørsforhold kunne man ikke fungere som borger i datidens samfund, f.eks. indgå ægteskab eller opnå ansættelse. Enkelte børn gik på skoler med andet religiøst tilhørsforhold, og de var undtaget fra disse krav. Datidens religiøse mindretals-skoler omfattede katolske, jødiske og tysk reformerte skoler – primært i Hovedstaden.

I skolen i 1800-tallet skulle eleverne lære den kristne børnelærdom. Det skete overvejende på baggrund af Luthers *Den Lille Katekismus*, som skulle læses og læres udenad sammen med en del andet bibelsk stof og læresætninger. Dette skete ofte gennem såkaldt katekisering, der var udspørgen fra lærerens side og svar fra elevernes. Ofte var dette i praksis

Lektionsmål

- 1 Det primære mål med denne lektion er, at eleverne får indsigt i og forståelse for skolelivet og undervisningsformen i perioden. Dette bl.a. gennem kendskab til skolens og kirkens forhold til hinanden gennem denne periode.
- 2 Det sekundære mål med denne lektion er, at eleverne får kendskab til en af de helt centrale bibelske fortællinger: syndefaldet og uddrivelsen af Edens have.

udenadslære af de svar, læreren forventede og som katekismen indeholdt.

I anden halvdel af 1800-tallet begyndte undervisningen i religion at lægge mere vægt på den personlige religiøse følelse og på fortælling af bibelhistorie. Det skete til dels under indflydelse af den Grundtvig-Koldske pædagogik, der også lå til grund for oprettelsen af friskoler. Især for de yngste elever var levende fortælling af biblens historier, gerne ud fra anskuelsestavler, meget brugt i undervisningen, men der var stadig et element af paratviden, bl.a. fadervor, salmer og f.eks. De Ti Bud og Egyptens ti plager.

Ifølge *Danske Lov* fra 1683 skulle biskoppen årligt besøge så mange af stiftets skoler, som han kunne overkomme, således at ingen skole forblev ubesøgt i mere end tre år.

Fra 1814 og op til 1933 har sognepræsten siddet som formand for skolekommissionen i landkommunerne, og i byerne var han et naturligt medlem af kommissionen. Det var biskoppen, der i denne periode havde ret og pligt til at holde visitats i stiftets skoler med efterfølgende visitatsberetninger.

Kontakt evt. den lokale skoletjeneste for at formidle kontakten til den lokale sognepræst. Find links til folkekirkens skoletjeneste hjemmeside og læs mere på www.skolehistorie.au.dk/undervisningsmaterialer.

Ideer til undervisningsforløb

<u>Varighed:</u>	Ca. 45 min. Dette undervisningsforløb kan udvides.
<u>Målgruppe:</u>	1.-3. klasse.
<u>Fag:</u>	Kristendomskundskab og historie.
<u>Baggrundsartikler:</u>	Gjerløff, Anne Katrine (2014). Skolens udvikling i 1860'erne-70'erne.
<u>Forberedelse</u>	<ul style="list-style-type: none"> → Print kopsisiden med teksten til <i>Fadervor</i> eller evt. 1. og 2. vers af <i>I østen stiger solen op</i>. → Print eller download anskuelsestavlerne nr. 10297 og 10105 → Find evt. en børnevenlig genfortælling af bibelhistorien om syndefaldet og uddrivelsen af Edens have eller genfortæl denne. → Tag kontakt til den lokale præst for at aftale et samarbejde omkring denne lektion. → Lad forinden eleverne spørge deres oldeforældre, bedsteforældre eller forældre, hvordan de er blevet undervist i religion. → Lad 3. klasse læse bogen <i>Det vigtigste fag</i>, fra serien <i>Vild med Viden</i>.

Eksempler på overordnede læringsmål

- Eleverne får indsigt i og forståelse for skolelivet og undervisningen i et historisk perspektiv.
- Eleverne får mulighed for at forberede læsning gennem samtale i klassen.
- Eleverne får mulighed for at opnå viden om måder til at skabe for forståelse af tekstens indhold.
- Eleverne får mulighed for at udtrykke sig om indholdet af den bibelske fortælling.
- Eleverne får mulighed for at genfortælle historien om syndefaldet og uddrivelsen af Edens have og relatere pointerne til deres samtid.
- Eleverne får mulighed for at genkende personer og genstande fra historien om syndefaldet og uddrivelsen af Edens have i anskuelsestavlerne.
- Eleverne får mulighed for at identificere bibelske motiver og figurer og arbejde med disse i andre lektioner i denne uge.
- Eleverne får mulighed for, med afsæt i syndefaldsberetningen, at samtale om fristelser, og hvorfor mennesker nogle gange gør noget, de ikke må.
- Eleverne får mulighed for at læse faglige tekster og udtrykke sig sprogligt enkelt om deres indhold.
- Eleverne får mulighed for at opnå viden om enkle fagord og begreber samt faglige teksters formål og struktur.
- Eleverne får mulighed for at kombinere tekst og baggrundsviden til at skabe sammenhængende forståelse.
- Eleverne får mulighed for at forbinde tekstens emne med egen viden og erfaring.

Der kan være forskellige indgange til dette undervisningsforløb:

- 1 Perspektivering gennem samtale med eleverne om skolelivet i perioden og introduktion af datidens religionsundervisning og krav til udenadslære.
- 2 I antager en rolle fra perioden og agerer som voksne eller som skolelærer fra dengang og igangsætter undervisningen uden indledende samtale. Der blev undervist ud fra samtaler, spørgsmål/svar og overhøring af den læste tekst. Eleverne skulle i denne periode kunne gengive både *Fadervor* og udvalgte salmevers korrekt. Ofte var lektionen delt op, så eleverne blev overhørt i deres lektier, og derefter var der fortællinger fra Biblen.

Vælger man denne form, hvor man "spiller rollen", er det vigtigt sidst i timen at samle op på elevernes oplevelser af undervisningen. Sæt undervisningen i perspektiv til skolelivet fra perioden og de opstillede læringsmål. Vær opmærksom på, at 1. klasses elever kan have svært ved at relatere sig til ovennævnte rollespil.

Konkrete undervisningsideer

- Start lektionen med at introducere forholdet mellem skole og kirke i 1800-tallet. Fortæl gerne en levende beretning om, hvordan skole og kirke har været tæt forbundet i Danmark igennem mange af de seneste 200 år, og hvordan præsten (biskoppen) kom og overhørte lærerens undervisning. Find evt. inspiration i *Vild med Viden* nr. 18, *Det vigtigste fag*.
Lad eleverne byde ind med hvorfor de tror, at skole og kirke har haft så tæt et bånd i Danmark.
- Tal med eleverne om hvad denne lektion indeholder og hjælp eleverne med at skabe et overblik over lektionens indhold. Lad eleverne byde ind med deres forventninger.
- Samtal kort omkring lektionens læringsmål.
- Man kan vælge at lægge sit fokus på *Fadervor* eller et salmevers, som eleverne skal kunne gengive korrekt. Vælger man et salmevers, kan det være oplagt at vælge 1. og evt. 2. vers af *I østen stiger solen op*. De fleste elever kender allerede denne sang, og det vil ikke falde dem svært at gengive teksten.
- Nedenstående ideer er udarbejdet ud fra, at man arbejder med *Fadervor*. Men man kan hurtigt omsætte disse ideer til at arbejde med Inge-manns morgensang, *I østen stiger solen op*:
- Tal med eleverne om *Fadervor*. Lad eleverne byde ind med, hvor de har oplevet denne bøn, og om de kender den i forvejen.
- Uddel evt. kopiark med *Fadervor* til 2. og 3. klasse.

Eksemplarisk forløb af datidens undervisning

- Brug evt. de næste punkter som et eksemplarisk forløb fra datidens undervisning jf. indgang 2.
- Syng en salme. Det kan være en af B.S. Ingemanns salmer. Find ideer til dette under lektionen *Sang 1860'erne-70'erne*.
- Læs *Fadervor* højt for eleverne.
- Lær eleverne *Fadervor*. Sig bønnen højt i kor, linje for linje.
- Gennemgå *Fadervor*, sætning for sætning. Spørg derefter eleverne ind til, hvad de enkelte elementer i bønnen betyder. Lad eleverne stå ved siden af bordet, når de skal svare på spørgsmålene. Afslut evt. det eksemplariske forløb her.
- Tal med eleverne om hvordan undervisningen foregik i perioden (se baggrundsartikler).
- Tal med eleverne om at man tidligere i skolen skulle lære *Fadervor* udenad. Kunne man ikke gengive bønnen korrekt, kunne man blive straffet med slag eller smæk. Lad eleverne byde ind med deres reaktioner på dette.
- Lad eleverne byde ind med hvorfor de tror, at man skulle lære udenad i datidens skole.

Anskuelsestavle nr. 10297:
Syndefaldet, Reukauf-Schmauk Neue
biblische Wandbilder, Tyskland, 1913.

Anskuelsestavle nr. 10105:
Syndefaldet, Ernst Pesslers Biblische
Bilder, Østrig, 1893.

- Lad eleverne komme med deres refleksioner over hvad der kan være hensigtsmæssigt, og hvad der kan være uhensigtsmæssigt ved at lære tekster og fagligt stof udenad.
- Lad eleverne byde ind med metoder til hvordan man kan lære noget udenad. Hvis I kan se på jeres elever, at det er for meget at lære hele bønner udenad til næste dag, kan I evt. dele denne op, således at de øver sig på et par sætninger hver. Tidligere havde man ikke tid til at øve sig i skolen, det foregik derhjemme. Men giv gerne eleverne tid til at de to og to kan øve sig og overhøre hinanden i *Fadervor*.
- Gør eleverne klart at de til næste dag skal kunne deres lektier, og at de vil blive overhørt i disse.

Anskuelsestavler - datidens visuelle undervisningsform

- Brug anskuelsestavle nummer 10.105 til at fortælle bibelhistorien om syndefaldet og uddrivelsen af Edens have. Gør gerne fortællingen levende for eleverne. Alternativt kan man læse beretningen højt fra *Børnebibelen*, genfortalt af Johannes Møllehave eller *Æblet – historien om Adam og Eva* udgivet af socialpædagogisk forlag.
- Lad evt. eleverne beskrive hvad de ser på anskuelsestavlerne nr. 10297 og 10105.
- Man kan, hvis tiden tillader det, lade eleverne genfortælle bibelhistorien med støtte fra anskuelsestavlerne nr. 10297 og 10105.
- Opsamling på lektionen og evt. læringsmål.

Læringsmål

- A Eleverne kan udlægge meningen med salmen *I østen stiger solen op*.
- B Eleverne kan *Fadervor* udenad og kender betydningen af de enkelte dele i bønner.
- C Eleverne kan, med afsæt i syndefaldsberetningen, samtale om fristelser, og hvorfor mennesker nogle gange gør noget, de ikke må.

Tegn på læring

- A Eleverne kan udlægge meningen med salmen *I østen stiger solen op*.

Niveau 1: Eleven gengiver indholdet af de udvalgte salmevers.

Niveau 2: Eleven udvælger vigtige punkter i udvalgte salmevers og forklarer betydningen af dem.

Niveau 3: Eleven udviser et samlet overblik over teksten og dens betydning.

Udfordringsopgave

Lad eleven komme med bud på andre salmer skrevet af B.S Ingemann.

Edens have – konkrete undervisningsideer

Nedenstående undervisningsideer er ikke tidstypisk for perioden. Ofte forklarede læreren eleverne budskabet, og muligvis blev der også stillet nogle retoriske spørgsmål. Man kan enten vælge at følge denne stil, eller man kan f.eks. udvide lektionen med nedenstående og gøre eleverne det klart, at dette er for at samle op på lektionens faglige indhold.

- Hvis eleverne ikke har hørt fortællingen før, kan man lade dem byde ind med, hvad bibelhistorien handler om. Tal derefter med eleverne om historiens budskab. Lad eleverne byde ind med deres bud på dette og lad dem begrunde deres bud.
- Tal med eleverne om begrebet *fristelse* og hvorfor mennesker nogle gange gør noget, de ikke må eller som ikke er hensigtsmæssigt.
- Lad evt. de større elever fra 3. klasse byde ind med refleksioner over kundskabens træ, og hvorfor det står i haven så fristende, når nu Adam og Eva ikke må spise de skønne æbler, der vokser på dette træ.
- Tal med eleverne om hvad Adam og Eva faktisk fik ud af at spise det skønne æble.
- Lad eleverne byde ind med om det faktisk var Guds mening, at Adam og Eva skulle spise æblet.
- Lad eleverne reflektere over betydningen af at "flyve fra reden" og "blive smidt ud hjemmefra".
- Tal med eleverne om at Adam og Eva mister det evige liv, og lad eleverne byde ind med om de faktisk også gør dette. Tal om at Adam og Eva får muligheden for at få børn og derved "fortsætte" livet.
- Tal med eleverne om symbolet for slangen og æblet.
- Opsamling på lektionen og evt. læringsmål.

Der er ikke opsat konkrete læringsmål for denne lektion, da den bør tage udgangspunkt i klassens sammensætning og den undervisningsform, der er mest hensigtsmæssig.

Anskuelsestavler

Anskuelsestavlen kan downloades i en høj opløsning, så de kan printes i A3 og benyttes i undervisningen her: www.skolehistorie.au.dk/undervisningsmaterialer.

Man kan selvfølgelig også vælge at vise det på den elektroniske tavle. Ved brug af billedet skal AU Library, Emdrup krediteres. Billederne må kun anvendes i undervisningssammenhænge. Vil man benytte billedet i andre sammenhænge, skal man kontakte AU Library, Emdrup, for tilladelse.

Materialer til øvelser: Syndefaldet og uddrivelsen af Edens have

Find første Mosebog kapitel 3 om syndefaldet her:

Bibelselskabet. *Biblen online*, Ahlburg, Kirsten (2007). *Æblet – Historien om Adam og Eva*, København: Socialpædagogisk forlag. Find letlæselig højtlesningsudgave og opgaver til fri anvendelse via www.skolehistorie.au.dk/undervisningsmaterialer.

Baggrundsartikler

Folkekirken.dk. *Fadervor er alle kristnes bøn*,

Gjerløff, Anne Katrine (2014). *Børneliv 1860'erne-70'erne*,

Gjerløff, Anne Katrine (2014). *Skolens udvikling i 1860'erne-70'erne*, Ingemann, Bernhard Severin og Weyse, Christoph Ernst Friedrich (1837). *I østen stiger solen op*, via folkekirken.dk på

Secher, Karen (Tilrettelægger) (2014, 31. marts). *Alle tiders historie* [Radioprogram]. Dr (producent). *Alle tiders historie*. København, Danmark: Danmarks Radio. Seneste hentet d. 23/7 2018 via

Materialer

Jacobsen, Anette Faye (2014). *Det vigtigste fag*, Vild med Viden nr. 18, Frederiksberg: Forlaget Epsilon, Vild med Viden. *Lærervejledning*,

Kopiside

Fadervor

Vor Fader, du som er i himlene!
Helliget blive dit navn,
komme dit rige,
ske din vilje
som i himlen således også på jorden;
giv os i dag vort daglige brød,
og forlad os vor skyld,
som også vi forlader vore skyldnere,
og led os ikke ind i fristelse,
men fri os fra det onde.
For dit er Riget og magten og æren i evighed!
Amen.

Anskuelsestavle nr. 10105: Syndefaldet, Ernst Pesslers Biblische Bilder, Østrig, 1893.
AU Library, Emdrup.

Fadervor er den ældste og mest brugte bøn i kristendommen. Vi kender den fra Bibelen, hvor det bliver fortalt, at disciplene spørger Jesus, om han kan lære dem at bede. Jesus lærer så sine disciple at bede *Fadervor*, som er alle kristnes fælles bøn. Den kan bedes dagligt som en personlig bøn, og den hører til ved gudstjenestens dåb og nadver.